

TOISENLAISIA NAISIA JA ENTISIÄ HETEROITA

– vuoropuhelu seksuaalisen identiteetin kertomisen keinoista ja ongelmista

Johanna Pakkanen, Rose-Marie Peake ja Outi Santavuori

Toukokuussa 2019 Atena julkaisi teoksen *Entiset heterot. Kuinka löysin itseni sateenkaaren alta*, joka on Rose-Marie Peaken ja Outi Santavuoren toimittama kokoelma kertomuksia seksuaali- ja sukupuoli-identiteetin löytämisestä heteroelämänvaiheen keskellä tai sen jälkeen. Populaari tietokirja asettuu coming out -kirjallisuuden traditioon. Ensimmäinen suomalainen lesboelämäkertakokoelma oli Auli Kaartisen, Marjaana Kurkisen, Outi Malisen ja Johanna Pakkasen toimittama *Toisenlaisia naisia*, joka ilmestyi Meikänaisen kustantamana 1992.

Idea *Entiset heterot* -kirjasta syntyi, kun Peake ja Santavuori perustivat vertaistukiryhmän ”myöhäänheränneille”. Toimittajilla on lisäksi ammatillisia siteitä: Santavuori toimii sateenkaariteemoihin erikoistuneena seksuaaliterapeuttina. Historioitsija Peake puolestaan tutkii queer-elementtejä 1600-luvun ranskalaisessa katolilaisuudessa. Toisenlaisia naisia syntyi 1990-luvun alussa uuden lesbotutkimusverkoston tiimoilta, kun heräsi huoli siitä, että niin vähän kirjallisuutta on saatavilla lesboudesta suomeksi, edes käänöskirjallisuutta. Innoittajia kirjaprojektille olivat varhaisemmat englanninkielisten esimerkit, joita löytyi paljon. Kirjan toimittajat olivat mukana lesbotutkimusverkoston toiminnassa.

Seuraavassa vuoropuhelussa Peake, Santavuori ja Pakkanen pohtivat erityisesti naisten seksuaali-identiteetin kertomisen tapoja sekä sitä, miten teosten ilmestymisten väliset 27 vuotta ovat vaikuttaneet aiheesta kirjoittamiseen.

Peake: Ehkä silmiinpistävin samankaltaisuus teoksissamme minun mielestäni on kirjoittajia yhdistävä kokemus heteroelämästä: teidän kirjanne olisi aivan yhtä hyvin voinut olla nimeltään *Entiset heterot*. Lähes kaikilla teidänkin kirjoittajistanne oli kokemusta heterosuhteesta, joka sitten jätetään taakse lesboidentiteetin löydyttyä. Voi siis sanoa, että aiemmin ”myöhäisherännäisyys” oli tyypillinen narratiivi ja itsensä löytämisen tapa, kun taas nykypäivänä vasta myöhemmin itsensä löytäneet kokevat tarvitsevansa vertaistukea jopa oman kirjan verran. Nykyään tyypillisin seksuaalisen identiteetin löytymiseen liittyvä narratiivi on ”varhainen herääminen”, jolloin heteroelämää eläneet kokevat elävänsä marginaalissa.

Pakkanen: Tässä ajassa vaikuttaa sateenkaariperhepolitiikka. Sateenkaari-perheasiaa on ajettu tietyillä kärjillä, osittain kansainvälisten esimerkkien innoittamana, jotta muutoksia saataisiin mahdollisimman tehokkaasti ja nopeasti aikaiseksi. Tämä käytännönläheisyys on kuitenkin valitettavasti

SQS
1–2/2019

80

Pervo/
peruutus/peili
Keskustelua

Johanna
Pakkanen,
Rose-Marie
Peake
ja
Outi
Santavuori

johtanut muiden kuin ydinperheiden, kuten apilaperheiden ja eronneiden perheiden, marginalisoitumiseen diskurssien tasolla – tämä näkymättömyys koskee myös myös ”entisiä heteroita”. Sehän ei tarkoita että heitä olisi määrällisesti vähän.

Tulee mieleen, että sateenkaariperhepolitiikassa on flirttailtu 2000-luvulla nousseen familismin, eli perhekeskeisyyden ja siihen kytkeytyvän politiikan, kanssa, josta te puhutte kirjanne esipuheessa. Kirjoitatte, että sosiologiien mukaan tällöin suomalainen media ja yhteiskunnalliset toimijat liikehtivät voimakkaasti perheen puolesta. Paula Kuosmanen on myös kirjoittanut sateenkaarifamilistisesta käänteestä.

Santavuori: Ydinperhekulttuurissa on tapahtunut voimistumista vuosituhannen alun jälkeen, mikä on mielestämme saattanut vaikuttaa myöhäisiin havahtumisiin ei-heteroseksuaalisen identiteetin suhteen tässä ajassa. Vaikka yhteiskunta on liberalisoitunut ja asenteet seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta kohtaan ovat muuttuneet huomattavasti myönteisimmiksi, heteronormatiivisuus on silti samalla voimistunut. Toisaalta HLBTIQA-kulttuurimme on normittanut biseksuaalisuuden näkökulmasta. Biseksuaalisuus ei kuulu tavanomaisiin tarinoihin ja on tietyllä tavalla näkymätöntä, joten tarttumapintaa ei ole. Tämäkin voi vaikeuttaa sateenkaari-identiteetin hahmottamista heterosuhteissa eläneille tai eläville.

Pakkanen: Queer-tutkimuksessa on myös kritisoitu coming out -kirjallisuutta ja -narratiivia niiden yksinkertaistavuudesta. Coming out-kertomuksia alkoi ilmestyä 1980-luvulla, eikä tarve niille näytä loppuvan vielä, hämmästyttävää kyllä. On sanottu, että lesbokirjallisuuden ”heräämiskertomukset” muistuttavat hämmästyttävän paljon uskonnollisia havahtumisen kokemuksia: uskoon tuleminen kertomuksia ja tunnustus-kirjallisuutta. Teidänkin kirjassanne usealla kirjoittajalla toistuu ajatus

äkillisestä ”napsahduksesta”, jonka myötä herätään toisenlaiseen seksuaaliseen tai sukupuoli-identiteettiin. Joku naiskirjoittajistanne oli katsonut televisiosta naisuutisankkuria, kun oli yhtäkkiä sillä sekunnilla tajunnut olevansa lesbo, ja tajunnut että hänen on jätettävä heteroelämä taakseen. Samanlainen käännekohta löytyy uskonnollisista kertomuksista. Kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta voi sanoa, että vahvat kulttuuriset kertomukset, kuten kristinuskon keskeiset tarinat tai romantiikan traditio, ohjaavat usein sitä, miten sanallistamme tai hahmotamme kokemuksia. Kokemuksista pyritään puhumaan niin, että ne ovat ymmärrettäviä toisille ja ymmärrettävyys kytkeytyy narratiiveihin. Myös coming out -narratiivista on tullut toistettu tarina. Vaikka joskus luultiin, että sen aika on pian ohi, niin jotenkin se puhuttelee tai kutsuu luokseen, koska tällaista kirjallisuutta julkaistaan ja luetaan edelleen paljon.

Santavuori: Psykologian ja terapiatyön näkökulmasta narratiivisuus on hyvä asia. Katsotaan, että nimenomaan terve mieli punoo erilaiset tapahtumat mielekkääksi kertomukseksi. ”Napsahduksesta” sen verran, että vastaanottotyöni perusteella sanoisin, että identiteettiprosessi voi olla myös tapahtumasarja, jossa on tehty työtä ”pinnan alla”, vaikka ihminen itse saattaa sanallistaa kokemuksensa yhtäkkiseksi heräämiseksi. Toki kokemus on silti hyvin ymmärrettävä, aito ja todellinen.

Peake: Historioitsijana näen kertomukset valtavan arvokkaana lähteenä, jonka avulla valottaa sateenkaarevien historiaa ja itseymmärrystä ja tätä kulttuuria kokonaisuutena. Mielestäni tässä on nyt vähän akateemista norsunluutorniasetelmaa läsnä: tällaisia kokoelmia kuitenkin ilmestyy aina vaan, kritiikistä huolimatta. Nähdäkseni tämä kertoo, että tavalliset ihmiset kokevat muiden samanlaisessa elämäntilanteessa elävien kokemuksista lukemisen valtavan tärkeäksi – sanoi queer-teoria mitä hyvänsä. Ja ihmisten hyvinvointia ja onnellisuutta ajatellen tämä on mielestäni tärkein mielessä pidettävä asia.

Santavuori: Ehkä vähän vierastan uskonnollisen ja seksuaalisen tai sukupuoleen liittyvän heräämisen rinnastamista. Jälkimmäisessä edetään usein kieltämisvaiheesta neuvotteluvaiheen kautta hyväksymiseen, onko tällaista uskonnollisessa heräämisessä?

Pakkanen: Erityisesti herätysliikkeissä hengellisyyteen kuuluu tyypillisesti elämyksellisyys ja ”napsahduskertomukset”. Olennaista ei tässä olekaan uskonto vaan se että kyse on kertomuksesta, joka on kulttuurissamme tunnistettava sen pitkän historian vuoksi.

Peake: Olen hieman kyllästynyt etenkin ns. ”pitkän linjan lesbojen” keskuudessa aika monesti kohtaamaani myöhäisherännäisyyden ihmettelyyn. Kokemuksiamme yhtäkkisestä heräämisestä kummastellaan ja asia ikään kuin kuitataan arvelemalla, että kyseessä on jo aiemmin alkaneen prosessin dramatisointi heräämiskokemukseksi pikemminkin kuin todellinen tapahtuma. Olen kuullut kymmeniä heräämistarinoita ja ihmisten kokemukset aiheesta vaikuttavat hyvin aidoilta ja rehellisiltä. Miksi tällainen heräämisen mahdollisuus halutaan kieltää, ihmettelen. Eikö sellainenkin näkemys ole nykyään vallalla, että seksuaalisuus saattaa muuttua? Tällöinhän ihminen on ihan oikeasti saattanut kokea eläneensä omanlaistaan elämää, joka sittemmin onkin alkanut tuntua epäsoivalta. Minusta kuulostaa aika luonnolliselta, että vaiheesta toiseen saatetaan siirtyä yhtäkkisestikin, tai että siirtymä tuntuu elämää mullistavalta kokemukselta. Hämmästelen, että alakulttuurimme sisällä on varaa kohdella kanssakulkijoita näin. Heräämiskokemus on emotionaalisesti totisinta totta ihmiselle itselleen, ja tämä on mielestäni tärkein kriteeri, jolla arvioida ihmistä ja hänen kokemustaan. Herääminen on usein vähintäänkin hämmentävä, useille jopa tuskallinen ja ahdistava kokemus, ja tällaisessa tilassa olevaa ihmistä ei auta omien joukosta esitetty epäluulo.

Santavuori: Ilman muuta ihmisen seksuaalisuus ja suuntautuminen saattavat muuttua, usein nimenomaan laajentuen eikä supistuen. Suuntautu-

minen voi tosin muuttua vain spontaanisti ja sisäsyntyisesti, eikä tietoisten pyrkimysten kautta tai ulkopuolelta manipuloimalla. Tämän vuoksi ns. eheytyshoidot ovat henkistä väkivaltaa, joita Maailman psykiatriyhdistys pitää epäeettisinä, epätieteellisinä ja vahingollisina. Suomesta valitettavasti vielä puuttuu nämä hoidot kieltävä laki.

Peake: ”Napsahduskokemuksesta” vielä se, että herääminenhan ei ainostaan koske seksuaali- tai sukupuoli-identiteettiä vaan voi myös olla kulttuurinen. Esimerkiksi omalla kohdallani kaikkein suurin herätys on ollut poistuminen heteroseksuaalisen matriisin vaikutuspiiristä. En edelleenkään oikein tiedä mikä olen identiteetiltäni, mutta sen tiedän, että en enää elä enkä välitä elää heteronormien puristuksissa. Pitkän linjan kiilusilmäfeministinä tunnistin aktiivisesti jo heteroliitossani ja heteroelämässäni yleisesti patriarkaalisia ja heteronormatiivisia rakenteita ja niiden aiheuttamaa ahdistusta. Silti ”aidan tälle puolen” siirtyminen tuntui mullistavalta. Normit näkee vielä kirkkaammin, kun elää niistä syrjässä. Kirjassamme havainnoidaankin monipuolisesti valtaviertaisen elämän rajoittavuutta suhteessa sateenkaarielämään.

Pakkanen: Samantyyppinen valtakulttuurista vapautumisen tunne toistuu myös kertomuksissa vaihtoehtokulttuuriin siirtymisestä. Siirrytään kulttuurista toiseen, esimerkiksi valtaviertaisen puhutavasta, ruokailutottumuksista ja parisuhdekäyttäytymisestä toisenlaiseen kulttuuriin, jolloin aikaisemmin neutraalina näyttäytyneen elämäntavan normit yhtäkkiä alkavat paljastua.

Peake: Tuli mieleen, onko seksuaali- ja sukupuolivähemmistö -ilmaisu nykyään pannassa? Olen tässäkin keskustelussa ollut koko ajan kieli keskellä suuta, etten vaan käytä vääriä ilmaisuja...

Santavuori: Vähemmistöpuhe vastaa näkemykseni mukaan huonosti todellisuutta. Jos väestön seksuaalista suuntautumista kuvattaisiin Gaussin käyrällä, ääripäistä löytyvät sataprosenttisesti homot ja sataprosenttisesti

heterot, kun taas keskikäyrältä, eli jostain siitä väliltä, löytyy suuri osa väestöstä. Tämä selittää esimerkiksi sen, miksi suljetuissa, sukupuolen mukaan segregoituneissa yhteisöissä, kuten vankiloissa, on niin paljon samansukupuolista seksiä. Joskin on myös totta, että suuri osa ääripäiden välillä olevista ihmisistä ei tule koskaan tutkineeksi itsestään kuin heteronormin mukaan menevää puoltaan tai ”heräämiseen” pakottavaa kohtaamista ei tapahdu. Kaikille myöskään samansukupuolinen seksi tai ihastumiset eivät aiheuta identiteetin uudelleentarkastelua tai -määrittelyä. Olisi parempi puhua seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta. Käytän itse usein termiä sateenkaarevat ihmiset.

Pakkanen: On harmi, että queer-sana ei ole arkipäiväistynyt tai löytänyt suomenkielistä versiota meillä samalla tavalla kuin vaikka Ruotsissa. Queer-tutkimuksen näkökulmasta queer on läsnä kaikkialla, se läpäisee kaiken. Toisaalta on tilanteita, joissa vähemmistö-sanaa käytetään tiettyjen poliittisten tavoitteiden ajamiseksi, esimerkiksi politiikassa se on ymmärrettävää kieltä. Meille jää viime kädessä vastuu, missä ja milloin käytämme vähemmistö-sanaa ja mihin se milloinkin johtaa. Näitä valintoja pitäisi tehdä tietoisesti.

Santavuori: HLBTIQA-liikkeen toiminnassa on keskeisenä kysymyksenä ihmisoikeuksien ajaminen. Meidän kirjassamme seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta tuodaan esiin hyvin vahvasti seksin kautta. Tämä on ehkä vähän erilainen tulokulma tällä hetkellä aiheeseen.

Peake: Ja tämä on totta. Seksuaalisuus on erilaista heterokulttuurissa kuin sateenkaarikulttuurissa. Heteroseksikulttuuri on edelleen, kaikesta naisten ja seksin vapautumisesta huolimatta mies-, yhdyntä- ja peniskeskeistä. Sateenkaariseksikulttuuri tuntuu vallankumoukselliselta.

Toistuvia teemoja: maaseutu, uskonto ja kärsimys

Pakkanen: Yksi teidän kirjanne kiinnostavimmista piirteistä on tosiaan tämä suora puhe seksistä. Meidän kirjassammehan on enemmän hienovaraisia viittauksia, tyyliin ”Pirkko tuli meille yöksi.” Mutta nuorempien kohdalla puhe on suorempaa.

Peake: Mietin, että missä määrin teidän toimittajien työ ja haastateltavien itesesensuuri vaikutti asiaan. Muistatko, Johanna, oliko seksipuhe yhtä pidättyväistä myös haastattelutilanteessa?

Pakkanen: Muistaakseni meiltä ei löytynyt kysymysrungosta seksikysymystä. Toisaalta kysymysrunko oli hyvin ohjeellinen, se oli lähinnä apuväline haastatteluun, vain tarvittaessa käytettäväksi. Enkä usko, että seksiä olisi jälkikäteen sensuroitu teksteistä. Aika oli erilainen, oli vaikea kuvitella kaikkien kanssa suorasukaisia seksikeskusteluja, kun haastattelijien saamiseksi joutui paljon vakuuttelemaan anonyymisyyden turvaamista. Monet pyysivät editointivaiheessa poistamaan detaljeja, joista heidät voisi tunnistaa. Tämän takia nauhoja ei myöskään ole voitu säätää ja luovuttaa johonkin arkistoon.

Santavuori: 1990-luvulla oli ylipäänsä vaikea löytää miestenvälisiä tai naistenvälisiä seksikohtauksia leffoista. Muistan etsimällä etsineeni sellaisia teininä, kunnes 2000-luvun alussa yhtäkkiä alkoikin tulla ensimmäisiä ”homopusuja” tv-sarjoihin, joista sitten kohistiin. Sen jälkeen seksikuvaukset ovat muuttuneet suorasukaisiksi. 1990-luvulla homoseksiksi ehkä yhdistettiin ikävästi AIDS-kriisin, minkä lisäksi tiedonvälitys homoseksuaalisuudesta oli vuoteen 1999 asti Suomessa hankalaa laissa olevan kehottamiskiellon vuoksi. Itsesensuuri toimi mediassa, vaikka tuomioita ei muistaakseni 90-luvulla annettukaan.

SQS
1-2/2019

83

Pervo/
peruutus/peili
Keskustelua

Johanna
Pakkanen,
Rose-Marie
Peake
ja
Outi
Santavuori

Pakkanen: Lesbofeministit ovat puhuneet 1970-luvulta lähtien siitä, kuinka yksi perustavanlaatuinen lesbojen alistamisen väline on lausumatta jättäminen ja piilottaminen. Naistenvälistä seksiä ei näkynyt, koska lesbojen ei haluttu näkyvän muuta kuin korkeintaan miehille suunnatussa pornossa.

Peake: Yksi tärkeä mutta samalla surullinen samankaltaisuus kirjoistamme löytyy. Uskonnon merkitys sateenkaariväen sortajana. Niin meidän kuin teidänkin kirjasta löytyy ihmisiä, joiden itsensä toteuttamista uskonto on vaikeuttanut huomattavasti. Kirjastamme löytyvien tarinoiden lisäksi olen kuullut useita muitakin tarinoita tästä aiheesta. Edelleen, vuonna 2019, ihmiset kamppailevat ahdasmielisten uskonnollisten yhteisöjen harjoittaman psyykkisen väkivallan kanssa! Mielestäni tämä on häpeätahra nyky-yhteiskunnassamme. Sateenkaariväen syrjintää edistävien uskonnollisten tahojen toimintaan pitäisi puuttua pikaisesti, vaikka lainsäädännöllä.

Pakkanen: Kyllä, tämä on tosi yllättävää ja järkyttävää. Kirjojemme kertojilla on ikäeroa vähintään 20 vuotta. Teidän kirjoittajanne ovat eläneet maailmassa, jossa homous ei enää ole ollut rikos eikä sairaus. Miten tämä sama tarina voi silti toistua? Setahan on ajanut uskomushoitolakia sillä ajatuksella, että lailla saataisiin kuriin myös eheytyshoidot ja demonien karkottamiset yms. Mutta tämä laki junnaa. Täytyy kuitenkin sanoa, että meidän vanhin haastateltava oli syntynyt 1900-luvun alussa ja oli elänyt pitkän elämän, hänellä oli ollut useita pitkiä naisuhteita ja vaikka hänellä oli uskonnollinen vakaumus, hän ei kertonut mistään raastavista sisäisistä taisteluista.

Peake: Toinen surkea samankaltaisuus on maalaisyhteisöjen vaikutus. Edelleen meidänkin kirjassamme tuodaan esille, miten maalla, suurten kaupunkien ulkopuolella, ”ei ollut olemassa” homoja ja lesboja, joten oman identiteetin tunnistaminen oli mahdotonta tai vähintäänkin hidasta.

Pakkanen: Minulle jäi sellainen käsitys, että monella perhehaaveet olivat yhdistyneet heteroelämään, niin meidän kuin teidänkin kirjassa. Jos haluaa lapsia, osa on kokenut heterosuhteen hankkimisen ainoana vaihtoehtona. Tämä hämmästyttää teidän kirjoittajienne kohdalla, sillä perheellisten lesbojen ja homojen näkyvyys mediassa suorastaan räjähti 2000-luvun alussa. Parisuhteen rekisteröinti tuli mahdolliseksi vuonna 2001, 2007 saatiin ensimmäinen hedelmöityshoitolaki.

Peake: Sain itse oman lapseni 2007. En kyllä kokenut silloin, että lapselliset naisparit olisivat ihan tavallinen juttu; kyllä se tuntui erikoiselta. En usko, että meidän kirjoittajamme ovat nähneet sateenkaariperheyttä realistisena tai houkuttelevana vaihtoehtona, joka auttaisi välttämään heteroelämän.

Santavuori: Me olemme olleet nuoria kuitenkin aikaan, jolloin sateenkaariperheet olivat vaiettu ja näkymätön asia. Uskon, että nuoruusvuosina nähdyt mallit muokkaavat voimakkaimmin omia valintoja.

Peake: Luulen, että juuri nyt nuoruuttaan elävät voivat aidosti kokea hedelmöityshoidot samaa sukupuolta edustavan kumppanin kanssa todellisena vaihtoehtona, joka vähentää painetta ryhtyä tekemään lapsia heterosuhteessa. Rehellisesti kuitenkin sanon, että kyllä minusta kuulostaa tälläkin hetkellä vähintäänkin hankalalta lapsentekeminen samansukupuolisessa suhteessa. Klinikat, luovuttajat, apilakuviot, sopimukset, rahanmeno, kamala julkinen kalabaliikki sateenkaariperheiden oikeuksista kuulostaa hankalalta verrattuna heterotapaan. Jos mietin, että olisin parikymppinen vauvakuumeilija ja pitäisi osata ryhtyä tuohon, niin kyllähän se hirvittäisi. Tuntuu varmasti helpommalta ottaa se mies, jos sellaista yhtään sietää.

Santavuori: Kaikilla ei ole seksuaali- tai sukupuoli-identiteetti valmiiksi mietittynä, joten tällöin on vaikeaa valita muuta kuin se heteroelämäntyyli. Sitten vasta myöhemmin herätään muihin vaihtoehtoihin. Siitähän myöhäisessä heräämisessä on pitkälti kysymys.

Pakkanen: Osalle ”perhe” tarkoittaa varmaankin myös helppoa perhetä, sellaista, joka on helppo esitellä sukulaisille, ja joka solahtaa helposti heteronormiin.

Santavuori: Minulle pisti silmään läheisten rooli kirjoissamme. *Toisenlaisissa naisissa* läheiset ovat sivuroolissa; heille ei tulla kovin suurella ryminällä ulos kaapista ja heidät pidetään aika etäällä. Meidän kirjassamme läheisillä on paljon suurempi rooli. Toki kysymysrungossamme oli myös valmiina kysymys läheisten reaktioista, mikä omalta osaltaan ohjasi kirjoittamista. Mutta silti voi huomata, että läheisille on tultu sanallisesti eikä vain epäsuorasti kaapista useammin kuin *Toisenlaisissa naisissa*.

Pakkanen: Kaapista ulos tulon prosessi oli selkeästi hitaampi ja mittakaava pienempi vielä 1990-luvulla. Jäin silti miettimään sitä tuskan määrää, josta teidän kirjassanne edelleen raportoidaan. Sydäntä riipi lukea esimerkiksi miehestä, joka romahti keittiön lattialle kerrottuaan vaimolle suuntautumisestaan. Että edelleen 2000-luvulla joku kertoo eläneensä vuosikymmeniä salailleen itseään niin perusteellisesti, että yrittää tehdä monia eri asioita, joista ei todellisuudessa pidä ihmisten kanssa joista ei välitä.

Peake: Mielestäni tässä voisi miettiä yksilön ominaisuuksien vaikutusta myöhäiseen heräämiseen. Vaikka kulttuuri metatasolla on muuttunut suvaitsevaisemmaksi, esimerkiksi täydellisyyttä tavoitteleva, tunnollinen ihminen saattaa silti kokea perinteisen mallin oikeimmaksi tavaksi elää. Toisaalta on paikallaan pohtia, ketkä todella elävät tässä liberaalimmasa kulttuurissa. Se on varmasti osittain oma kuplansa, josta pääsevät nauttimaan kaupungeissa ja maallisissa kuvioissa viihtyvät. Muut elävät toisenlaisessa todellisuudessa, edelleen 1990-luvulla, vaikka kalenterissa miten lukisi 2019.

Kirjaprojektien syntykonteksti: oletukset yhteisöjen tarpeista

Peake: Palataan vielä hetkeksi itse kirjoihin ja niiden syntyprosessiin. Kerro, Johanna, vielä, miten teidän kirjanne sai alkunsa ja miten se toteutettiin? Tuntuu, että tässä kysymyksessä erityisesti näkyy ajallinen muutos.

Pakkanen: Kun lähdin kirjaprojektiin mukaan, olin nuori opiskelija ja tulin siihen mukaan vähän sattumalta. Se oli aikaa, jolloin naistutkimus alkoi institutionalisoitua, ja lesbotutkimusta tehtiin osittain sen kainalossa, tosin sekään ei ollut mitenkään ristiriidatonta. Tuohon aikaan Suomessa oli todella hankala päästä käsiksi lesboutta ja homoutta käsitteleviin artikkeleihin ja kirjoihin, erityisesti suomen kielellä. Homo- ja lesbotutkimuksen luennoilla kävi paljon ihmisiä myös yliopiston ulkopuolelta kuuntelemassa, innostus oli suurta. Lesbotutkimusverkostossa alettiin sitten miettiä englanninkielisten esimerkkien innoittamana, että suomalaisten lesbojen omia tarinoita pitäisi koota ja julkaista kirjana. Se ei ollut akateeminen projekti ollenkaan, vaan suurelle yleisölle suunnattu kirja. Siihen aikaan kuului paljon velvollisuudentunnetta siitä, että on tarjottava lisää tietoa ”omille”. Itselleni tämä oli yksi vapaaehtoistyö muiden joukossa.

Peake: Tämä syntykonteksti poikkeaa selvästi meidän kontekstistamme. Vaikka akateemisuus on vahvasti läsnä myös *Entisissä heteroissa* – meillä on Outin kanssa molemmilla akateeminen tausta samoin kuin usealla kirjoittajallamme – idea kirjasta syntyi täysin akatemiasta syrjässä. Tapasimme Outin kanssa sateenkaariyksinhoitajien vertaistoiminnassa, jota tukevat Setan ja Sateenkaariperheiden lisäksi myös ”heterotahot”. Esimerkiksi Helsingin tapaamiset toimivat Pääkaupunkiseudun yksin- ja yhteishuoltajat ry:n ja Pienperheyhdistys ry:n alla. Turussa myöhäisheränneiden tapaismia mahdollistaa TuSeta. HLBTIQA-toiminta ja aiheesta julkaiseminen on siis 27 vuodessa laajentunut akatemian ja aktivistipiirien ulkopuolelle, ikään kuin jalkautunut laajemmin kansan pariin.

SQS
1-2/2019

85

Pervo/
peruutus/peili
Keskustelua

Johanna
Pakkanen,
Rose-Marie
Peake
ja
Outi
Santavuori

Pakkanen: Mielestäni tämä heijastelee myös toiminnan monipuolistumista ja detaljisoitumista. Enää ei menisi läpi meidän kirjamme kategoria ”kaikki naiset”. Naiseuden ja lesbouden lisäksi haetaan vertaisuutta mm. perhetilanteen ja muiden kiinnostuksen kohteiden mukaan. Risteävät identiteetit pystytään huomioimaan paljon paremmin tänä päivänä.

Peake: Entä miten Johanna keräsitte tarinat ja millaisilla resursseilla toimititte kirjan?

Pakkanen: Löysimme haastateltavamme verkostojemme avulla. Diversiteetti oli meille tärkeää, eli pyrimme löytämään naisia kaikkialta Suomesta sekä erilaisista ammatti- ja ikäryhmistä, silti 30–40-vuotiaat ja pääkaupunkiseutu korostuivat. Projekti oli työläs ja pitkä, emmekä onnistuneet saamaan apurahoja sen toteuttamiseen. Kustantamo, Meikänainen, oli lesbokustantamo, mikä sopi tähän asiaan oikein hyvin. Tosin kirjan työnimi oli *Erilaisia naisia*, ja kustantaja vaati nimeksi Toisenlaisia naisia, koska kustantajan mukaan *Erilaisia naisia* olisi muistuttanut Anneli Tempakan radio-ohjelmaa ”Olen erilainen nuori”.

Peake: Me taas mainostimme projektia esimerkiksi Turun VinoKinossa. Leffojen välissä näytettiin Outin laatimaa kirjoituskutsua, ja tätä kautta saimme yhteydenottoja sekä kirjaprojektiin että vertaistukiryhmäämme liittyen. Meillä on siis oma Facebook-ryhmä, ja olemme pitäneet livetapaamisia usein Helsingin ja Turun pridejen aikaan joko TuSetan toimistolla tai ryhmäläisten kotona vuodesta 2015 alkaen. Nyt tammikuussa käynnistimme livetapaamiset Helsingissä Sateenkaariperheiden toimistolla. Osa kirjoituksista saatiin myös tämän vertaistoiminnan kautta. Mietimme Outin kanssa apurahojen hakemista, mutta päätimme tehdä mieluummin ”iltapuhteina”, koska hakeminen on niin työlästä. En kuitenkaan koskaan ajatellut, ettemmekö olisi voineet saada apurahoja. Päinvastoin. Saimme kustantajaksi suurimpiin kustantamoihin kuuluvan Atenan, mikä on

upea juttu. Kirjoittajillamme oli kyllä suhteita Atenaan päin ja Atenalla kokemusta aihepiiristä. Se julkaisi vuonna 2015 Liisa Suvanteen, Maria Rintamäen, Hanna-Leena Aution ja Karoliina Riihiluoman toimittaman *Sateenkaaren alla. Kertomuksia perheestä*. Silti uskon, että Atenan halukkuus julkaista teoksemme kertoo yhteiskuntamme liberalisoitumisesta ja sateenkaariasian valtavirtaistumisesta. Suvaitsevaisuus on lisääntynyt huomattavasti sitten 1990-luvun. Itse asiassa meidän saimme hieman vääntää kustannustoimittajan kanssa kirjan nimestä. Sateenkaari-sanaa emme saaneet pääotsikkoon, jotta kirja varmasti erottuisi laajasta sateenkaarikirjallisuuden genrestä. Tämä on minusta aika merkittävä juttu!

Peake: Meidän teoksemme ei myöskään ole tieteellinen, vaan tarkoitettu laajalle yleisölle ja vertaistueksi heille, joita aihe koskettaa henkilökohtaisesti.

Pakkanen: Teillä on mielenkiintoinen ratkaisu katkoa tekstejä temaattisesti. Meidän kirjastammehan löytyy kokonaisia tarinoita. Teidän menetelmänne yhdenmukaistaa tekstejä, häivyttää henkilöitä ja yksilöllisyyttä. Teillä on siis narratiivin rakenne valmiina. Miksi päädyitte tällaiseen ratkaisuun?

Peake: Puhtaasti luettavuuden vuoksi. Luin joskus biseksuaalinalaisista kirjoitetun kirjan, jossa tarinat oli pilkottu temaattisesti, mistä pidin kovasti. Kustannustoimittaja oli samaa mieltä, että kertomukset tuntuvat vähemmän raskailta ja toisteisilta pilkottuina. Mutta on aivan totta, että periaatteessa tällainen ratkaisu ohjaa valtavasti kirjoituksia ja luo tietynlaisia kuvia myöhäisestä heräämisestä. Rakenne heijastelee kysymyksiämme: pyysimme kirjoittajia kertomaan heräämistä edeltävästä heteroajasta, heräämisen hetkeistä, läheisten reaktioista ja lopuksi kokemuksistaan tässä uudessa sateenkaarikulttuurissa. Kysymykset eivät kuitenkaan sitoneet kirjoittajia millään tavalla, ja moni kirjoitti vapaasti yhtenäisen tarinan.

Me sitten toimitimme näitä kirjoituksia aika tavalla, jotta saimme ne mahdutettua teemojen alle. Mutta ideanamme on tallettaa toimittamattomat kertomukset Työväen arkistoon tutkijoiden käyttöön, toki kirjoittajien luvalla. Kysymystemme ja rakenteemme puolustukseksi on sanottava, että mielestäni narratiivi kuvaa kuitenkin aika hyvin entisten heteroiden kokemuksia enkä sinänsä koe, että olisimme tässä luomassa keinotekoista narratiivia tai luomassa normatiivista kertomusta. Pohjimmiltaanhan kysymykset ovat kummunneet meidän omista havainnoistamme tyyppisistä tarinoiden osioista ja juonenkulusta kuunneltuamme kymmenien ihmisten kertomuksia kokemuksistaan. Lisäksi toimitustyömme koostui pääasiassa osioiden siirtelystä. Esimerkiksi vapaasti kirjoittanut kirjoittaja saattoi aloittaa tekstinsä suoraan nykyisestä perhetilanteestaan ja kirjoittaa vasta myöhemmin elämästään heteroliitossa. Me sitten pilkoimme tekstin ja sijoitimme ensin kerrotun vasta myöhempään temaattiseen lukuun. Mutta on totta, että kaikkien kirjoittajien kokemukset eivät asettuneet tähän kaavaan. Esimerkiksi yksi naiskirjoittajistamme kokee olevansa voimakkaasti kahtia jakautunut: hän rakastaa syvästi miestänsä, mutta kaipaa samalla voimakkaasti naissuhdetta. Hän on edelleen naimisissa miehensä ja lastensa isän kanssa eikä ole siis kokenut mitään sen suurempaa ”napsahdusta” tai toiseen kulttuuriin tai elämäntapaan siirtymistä. Sama tilanne on mieskirjoittajalla, jolla on jehovantodistajatausta. Hänenkään elämäntarinastaan ei löydy selkeää ennen ja jälkeen -rakennetta, vaan tilanne elää aaltoillen. Emme ole halunneet tietenkään toimittaa tällaisia näkökulmia piiloon, vaan mielestämme jättäneet ne näkyviin temaattisesta rakenteesta huolimatta. Lukijoiden tehtäväksi jää arvioida, miten hyvin olemme tässä onnistuneet.